بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد الله وحده والصلاه والسلام على من لانبي بعده .

اول فصل دتجويد مبادي

تجويد په لغت كې تحسين يا ښايسته كولوته وايي . او په اصطلاح كې هر حرف دخپل مخرج څخه سره دډولو صفاتو اداء كول بغير دڅه تكلف نه په ډير اساني سره .

دتجويد تعريف :- دا هغه علم دي چې په دي كې دمخارجو او صفاتو څخه بحث كيږي .

دعلم تجويد موضوع : ددي علم موضوع حروف هجا دي دالف نه تريا پورې .

دتجويد دعلم غرض :- دتجويد دعلم غرض يا مقصد دقران كريم صحيح تلاوت كول دي .

دتجويد دعلم فايده - ددې علم فايده ددواړو جهانوكاميابي اودالله تعالى رضا ده .

دتجويد دعلم فضيلت :- دادډولو علوموڅخه افضل او اشرف دي ځكه ددي تعلق دډولو شيانو څخه بهتر څيز سره دي چې هغه دالله تعالى كلام دي .

دتجويد دعلم حكم :- په قران كريم او حديث نبوي او اجماع امت باندې ثابت دي چې په تجويد سره قران كريم تلاوت كول واجب او ضروري دي او په دې كې هيڅ اختلاف نشته . لكه څرنګه چې الله تعالى په سورت مزمل كې ارشاد فرمايي (وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا)

ترجمه : قران مجيد ښه ورو ورو او په اطمنان سره لوله .نوپدغه صورت كې كولاي شي چې دتجويد مراعت پكې وكړي .تفسير بيضاوي ددې ايت داسې ترجمه كوي : (وَجَوِدْاَلقُرْآنَ تَجْوِيْدَا   )

يعني قران په تجويد سره لوله دعلي (رض) څخه ددې ايت ترجمه داسې منقول ده (الترتيل هو تجويد الحروف ومعرفة الوقوف .

Ketabton.com

ترجمه : ترتيل دي ته وايي په تجويد سره دحروفواداء كول او دوقفونو پيژندل او همدارنګه په حديث شريف كې هم ارشاد دي (ان الله يحب ان يقراء القران كما انـــــزل) ترجمه : بيشكه الله (ج) ته داخوښه ده يا الله (ج) خوښوي چې قران كريم داسې ولوستلې شي لكه څنګه چې نازل شوي دي .

او داښكاره خبره ده چې قران كريم په تجويد سره نازل شوي دي فقهاء امت مسلمه هم دالله (ج) او دهغه درسول (ص) دحكم په بنا باندې دعلم تجويد حاصلول دهغې په موافق قران كريم لوستل ضروري ګرځولي .

علامه جزري رحمه الله عليه په خپل مشهوره رساله مقدمة الجزريه كې فرمايلي دي (والاخذ با لتجويد حتم ولازم من لم يجود القران آثم) ترجمه : په تجويد سره قران لوستل حتمي او لازمي دي او څوک چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تجويد سره قران نه لولي هغه گناهکار دي (لانه به الاله انــــــــزلا-- وهکذامنه الينا وصلا) يعني قران په تجويد سره لوستل ځکه ضروري دي چې الله تعالی قران کريم په تجويد سره نازل کړي دي او همدارنگه دا قران دالله تعالی نه مونږه پورې په تجويد سره رارسيدلي دي .

علامه شيخ محمد مکي نصر په خپل کتاب نهايت القول المفيد کې فرمايي (فقد اجتمعت المے معصومه من الخطاء علي وجوب التجويد من زمن النبي (ص) الي زماننا ولم يختلف فيه عن احد منهم وهذا اقوی الحجج).

ترجمه : بيشکه ټول امت مسلمه پدې باندې اتفاق کړي دي چه تجويد واجب دي دنبي کريم (ص) دزماني نه زمونږتر زماني پورې او پدې کې هيچاهم اختلاف نه دي کړي او دا دټولو څخه مضبوط او قوي دليل دي يعني پدي کې اختلاف نه کول دټولو څخه قوي دليل دی .

((دترتيل اجزاء))

دتــــــــــرتيل عمده اوغټ اجزاء دوه دي :((تجويدالحروف)) ((معرفه الوقوف))

لکه څرنگه چې لږ مخکې دحضرت علي (رض) په تفسير کې تېر شو او دترتيل تفصيلي اجزاء آتوته رسيږي .

ځکه چې تجويد الحروف هم په دوه قسمه دي (مخارج الحروف) او (صفات الحروف)

بياصفات الحروف هم په دوه قسمه دي اول ((صفات لازمه)) دوهم ((صفات عارضه)) او معرفه الوقوف هم په دوه قسمه دي اول ((محل وقف)) دوهم ((کيفيت وقف))

شکل

دوهم فصل دتجويد اول جزء

مخارج الحروف :- مخرج په لغت کې دوتلو ځاي ته ويل کيږي او په اصطلاح کې دکوموځايونو څخه چې حروف اداء کيږي هغي ته مخارج ويل کيږي بناء په قول مشهورباندې دحروفو مخارج ټول (١٧) اووه لس دي او دامخارج په دوه قسمه دي ١.مخرج محقق ٢. مخرج مقدر .

مخرج محقق هغي ته وايي چې دحلق يا لسان يا دشونډو داجزاوو څخه يو معين جزء وي .

او مخرج مقدر هغي ته و ايي چې دحلق ،لسان او شونډو داجزاوو څخه نه وي اوکه وي نو جز معين به نه وي اودا دوه مخرجه دي اول (جوف دهن) دوهم (خيشوم) او مخارج محقق پنځه لس (١٥) دي دحلق دمخارجو څخه به شروع وکړو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلق په دري برخوويشل شوي دي : اول (اقصی الحلق يعني کښته برخه دحلق) دوهم (منځني يا وسط دحلق) دريم (ادنی يعني لوړه برخه دحلق هغه برخه چې خولې ته نيږدې ده) .

اول مخرج اقصي الحلق : ددې څخه دوه حروف اداء کيږي لکه (ء ،ها) .

دوهم مخرج وسط الحلق : ددې نه هم دوه حروف اداء کيږي لکه (ع ، حا) .

دريم مخرج ادني الحلق : ددې نه هم دوه حروف اداء کيږي لکه (غ ، خا) . او دې شپږو حروفوته حروف حلقي وايي چې مجموعه يي په لاندې شعر کې ذکر شوې ده :

حـــــــروف حــــــلقي شش بود اي باوفا

هــــــمزه ها وعـــــين وحا غـــــين وخا

اوس دلسان مخرجوته راځو چې په لسان کې لس (۱۰) مخارج دي .

څلورم مخرج: اقصاي لسان يعني دژبې بيخ چې دمقابل تالو سره ولګيږي ددې نه (ق) اداء کيږ ي

پنځم مخرج : داهم اقصاي لسان دي خود (ق) دمخرج نه لږ لاندې خولې طرف ته ددې نه (ک) اداء کيږي . دې دواړو حروفوته (ق،ک) حروف لهاتيه يا لهويه وايي، لهات هغه ژبکۍ ته وايي کوم چې په حلق پورې زوړنده وي نو ددې دواړو حرفونو تعلق لهات سره دي ځکه ورته لهاتيه وائي .

شپږم مخرج : دژبې مينځ چې دمقابل تالوسره پيوست شي ددې نه درې حروف اداء کيږي لکه (ج،ش، ی) . ي غير مده يعني ياي لين او ياي متحرک اداء کيږي او دې دري واړه حروفو ته حروف شجريه وايي . شجر ددواړوژامو ترمينځ چې کومه خاليګاه ده هغې ته وايي .

مخکې ددې نه چې اووم مخرج ذکر کړو بايد دغاښونو نومونه وپيژنو ځکه چې راتلونکي مخارج دغاښونو سره تعلق لري .

په عام طور سره دانسان دوه ديرش ۳۲ غاښونه وي مخکني څلور غاښونوته (دوه پورته دوه کښته) ثنايا وايي پورتني دووته يي ثناياي عليا وايي او لاندني دووته يي ثناياي سفلی وايي .

ددې په څنګ کې څلورغاښونه نوردي چې هغې ته رباعيات وايي .

درباعياتو په څنګ کې څلور نور غاښونوته انياب وايي او کواسر هم ورته وايي دانيابو په څنګ کې دوه پورته دوه لاندې څلور غاښونوته ضواحک وايي . دضواحکو په څنګ کې دوولس (۱۲) چې شپږ پورته او شپږ لاندې دي ديته طواحن وايي صرف همدغه طواحن (۱۲) دي نورټول څلورڅلوردي او دطواحن په څنګ کې څلورآخرني غاښونه دي چې هغي ته نواجذ وايي دغه دري قسمه آخرني غاښونه (ضواحک ، طواحن ، نواجذ چې مجموعه يي (۲۰) غاښونه کيږي ديته اضراس وايي .

لاندې دغاښونو خلاصه ذکر کيږي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثنایا .... څلور　　(٤)

رباعیات ....څلور ....(٤)

انیاب ....څلور ....(٤)

ضواحک ....څلور ....(٤)

طواحن ....دوولس ....(١٢)　　اضراس

نواجذ ....څلور........(٤)

اووم مخرج :- کله چي اقصي حافه لسان داضراس علیا دبیخونو سره ولګیږي ددي نه (ض) اداء کیږي دښي طرف څخه وي او که دچپ طرف څخه وي ، خودچپ نه اسانه اداء کیږي نسبت ښي طرف ته ، ددواړو طرفونونه په یو ځل هم اداء کیږي خوداډیر مشکل کاردي اودي حرف ته حافیه وایي .حافه دژبې اړخ ته وایي .

اتم مخرج :- ادني حافه مع طرف اللسان کله چي دثنایا ربعیات انیاب او ضواحک بیخونوسره ولګیږي ددي نه (ل) اداء کیږي ښي طرف نه وي که چپ طرف نه وي خودادښي طرف نه اسانه اداء کیږي او ددواړوطرفو نه په یو ځل هم اداء کیږي .

(تنبیه) د(ض) مخرج دحافي هغه برخه ده چي دحلق طرف ته نږدي ده او دي ته اقصي حافه وایي .د(ل) مخرج دحافي دهغي برخي نه اداء کیږي کوم چي دخولي طرف ته ده او دیته ادني حافه وایي او همدارنګه د(ل) په اداء کولوکي دژبې څوکه هم دغاښونو سره لګیږي مګر د(ض) داداء کولو په وخت کي دژبې څوکه دغاښونو سره بلکل نه لګیږي .

نهم مخرج :- دژبې څوکه سره دادني حافه کله چه دثنایا ، رباعیات ، انیاب بیخونو سره ولګیږي ددي نه (ن) مظهره (هغه نون کي چي اظهار کیږي) اداء کیږي .

لسم مخرج :- دژبې څوکه او دثنایا او رباعیات بیخونه ددي څخه (ر) اداء کیږي البته دي کي پشت زبان هم داخل دي یعني ددي داداء کولو په وخت کي ژبه شاطرف ته میلان کوي او دنون مخرج ته نژدې دي خو دومره خبره ده چه دنون مخرج داداء کولو په وخت کي دژبې څوکه دتالو هغي حصي ته میلان کوي کوم چي شونډوته نیژدي دي او د (ر) داداء کولو په وخت کي دژبې څوکه دتالو هغه حصې ته میلان کوي کوم چي حلق طرف ته نیژدې وي (ل،ن،ر) دي دري واړو حروفوته حروف طرفیه او ذلقیه وایي طرف او ذلق دواړه په معني دکنار ې سره راځي .

یوولسم مخرج :- د (ط،د،ت) مخرج دي کله چي دژبې څوکه دثنایاعلیا دبیخونو سره ولګیږي ددي څخه دا دري واړه حروف اداء کیږي او دي حروفوته حروف نطعیه وایي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوولسم مخرج :- دژبې څوکه او دثنايا عليا هغه کناره چې د وريوسره پيوست دي ددي نه (ظ ، ذ ،ث) اداء کيږي دي درى واړه حروفوته حروف لثويه وايي لثه وريو ته وايي .

ديارلسم مخرج :- دژبې څوکه دثنايا عليا او سفلى دروني يا داخلي کناري ددې څخه (ص.س،ز) اداء کيږي مګر دژبې څوکه دکناروسره نه لګيږي دژبې څوکه او دکنارو ترمينځ لږ غوندې خلا باقي پاتې کيږي البته دثنايا عليا کناري او دثنايا سفلى کنار ي لږ غوندي يو له بل سره پيوست کيږي او كه داپيوست نه شي نود صفير صفت نه اداء کيږي او دي دري واړو حروفو ته حروف اسليه او صفيريه وايي .اسله دژبې هغه نري څوکي ته وايي .

څوارلسم مخرج :-د(ف) مخرج دي كله چې دثنايا عليا څوكي دلانديني شونډو دلمدي برخي سره ولګيږي ددې نه (ف) اداء کيږي .

پنځه لسم مخرج:- دواړه شونډي دي ددي څخه (ب ،م ، و) غير مده اداء کيږي صرف فرق دومره دي چې (ب) دشونډو دلمدي برخې څخه اداء کيږي او (م) دشونډو دوچې برخي څخه اداء کيږي او (و) ددواړو شونډو دناتمام يو ځاي کيدو څخه اداء کيږي .

دې څلورواړو حروفوته حروف شفويه وايي .

دمخارجو دوهم قسم مخرج مقدر

لکه څرنګه چې دمخرج مقدر تعريف بيان شو هغه دا چې مخرج مقدر هغي ته وايي چې دحلق يا لسان يا شفے داجزاوڅخه يومعين جزء نه وي.او مخرج مقدر دوه دي . اول خيشوم يعني دپزي اخري حصه خيشوم دحلق ،لسان او شفے داجزاء ونه کوم جزء ندي جوف دهن اګر چې جزء دي خوجزءمعين نه دي

شپاړسم مخرج :- جوف دهن دي ددي نه دري حروف اداء کيږي (واو، الف ، يا) كله چې مده وي الف دحلق دجوف نه اداء کيږي .

واو دشونډودجوف نه اداء کيږي . او (يا) دوسط لسان او تالو دجوف نه اداء کيږي د دي دري واړه حروفو انتها په هوا باندي کيږي .

يعني ددي اواز دباقي حروفو غوندي دحلق ، لسان شفتين داجزاءو په کوم جزء باندي نه اودريږي بلکه په هواکي خوريږي او ختميږي . او دي دري واړو حروفوته حروف جوفيه ، مده ،او هوايه ويل کيږي . جوفيه ځکه ورته وايي چې دجوف نه اداء کيږي .هوايه ځکه ورته وايي چې ددوي انتها په هواباندي کيږي ، مده ځکه ورته وايي چې دمديت صفت پکي موجود دي .

اووه لسم مخرج :- دغه مخرج دخيشوم دي ددي نه غنه اداء کيږ ي دلته دغني څخه نون مخفاے او نون مدغم به ادغام ناقص دي . داخفاء او دادغام بحث به وروسته ان شاء الله راشي .

دالف او همزه ترمينځ فرقونه :-

(c) ketabton.com: The Digital Library

دالف او همزه ترمينځ ځلور فرقونه موجود دي .

۱، الف هميشه مده وي او همزه هيڅ کله مده نشي کيدلاي .

۲، الف هميشه ساکن وي او همزه کله ساکنه او کله متحرک وي .

۳، همزه ساکنه دجټکي سره تلفظ کيږي او الف نرم بغير دجټکي تلفظ کيږي .

٤ ،الف دکلمي په اول کې نشي راتلاي بلکه په مينځ يا اخر کي راځي او همزه دکلمي په سر ،مينځ او پاي کي راتلاي شي (په ټولو ځايونو کي راتلاي شي) دکلمي په سر کي چي کومه همزه راغلي وي هغه دالف په شکل ښودل شوي وي خوداهمزه ده ، الف دکلمي په سرکي بلکل نه راځي .

دالله تعالي په فضل سره مخارج الحروف پاي ته ورسيدل مخکي ددي چي دتجويدالحروف په دوهم جزء يعني صفات الحروف باندي شروع وکړو پکارده دچي دلحن په تعريف او اقسامو پيل وکړو ځکه مونږ دهر حرف مخرج وپيژانده که موږ حرف دخپل مخرج نه اداء نه کړو معني کي يي بدلون او تغير راځي .

دلحن اقسام اود هغې حکم

لحن دتجويد ضد دي يعني تجويد قران صحيح لوستلو ته وايي او لحن دقران کريم غلط لوستلوته وايي مثلاً حرف دخپل مخرج نه نه اداء کول يا دهغي صفت لازمه يا صفت عارضه نه اداء کول يا په حرکات او سکنات کي غلطي کول دارنګه غلطي کولوته لحن ويل کيږي .

لحن په دوه معني ګانو باندي استعماليږي . يو په معني دلب ولهجه لکه څنګه چي حديث شريف کي راځي (اقرءوا القرآن بلحون العرب واصوتها) ترجمه : تاسوقران دعربو په لب ولهجو باندي ولولي او دهغوي په اوازونو باندې) او دلحن بله معني ده غلط لوستل .

کله چي لحن دتجويد په مقابل کي استعمال شي نو په معني دغلطي سره راځي .

لحن په دوه قسمه دي (لحن جلي) او (لحن خفي)

لحن جلي ښکاره غلطيوته ويل کيږي او دا په پنځه قسمه دي :

۱، تبديل الحرف بالحرف : يعني ديو حرف پرځاي بل حرف لوستل لکه (الحمد)پرځاي په (الهمد)لوستل يا دالقدر پرځاي (الکدر) لوستل يا د (عليم) پرځاي (اليم) لوستل يا د (مصلحون) پرځاي (مسلهون) لوستل .

۲،يوحرف زياتول ياکمول مثلاً :د(لم يلد) پرځاي (لم يالد) لوستل اود (لم يولد) پرځاي (لم يُلد) لوستل او په اول مثال کي الف زياتول او په دوهم مثال کي دلم يولد څخه واو کمول .

۳، تبديل حرکت بالحرکت يعني ديو حرکت پرځاي بل حرکت لوستل مثلاً : دزبر پرځاي پيښ لوستل يا دضمه پرځاي فتحه يا کسره لوستل لکه : إنعمتِ پرځاي انعمتُ لوستل ياد ختم اللهُ پرځاي ختم اللهِ لوستل

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤، تبدیل حرکت بالسکون یا تبدیل السکون بالحرکت مثلاً : خَلَقْنَا پرځاي خَلَقَنَا لوستل .

٥،مشدد مخفف او مخفف مشدد لوستل مثلاً : مُسْتَمِرّ ُ پرځاي مُسْتَمِرُ بغیر دشدنه لوستل .

اولحن جلي پنځه قسمونه لري اوددي حکم حرام دي ځکه جي په کلام الله کي تحریف دي ددي حروف تغیر او تبدیلیږي او معني هم ورسره بدلیږي او بعضي او قات پداسي غلطیو سره لمونځ هم فاسدیږي نو دداسي غلطیوڅخه ځان ساتل ډیر ضروري دي .

دو هم قسم لحن خفي :دلحن خفي معني ده پټه غلطي داهغه غلطیوته ویل کیږي چې هغه صفات نه اداء کول کوم چي دحروفو دتحسین او زینت سره تعلق لري اګرچي حروف دخپل مخرج نه ښه پوره اداء شي کوم کمي او زیاتي پکي ونه شي خو هغه صفات چه حرف ورسره مزین کیږي هغه نه اداء کول چي هغه ته صفات عارضه وایي او دصفاتو عارضه وو تفصیل به وروسته ان شاءالله راشي . مثلاً (را) چي کوموحالاتو کي پر یا مفخم تلفظ کیږي هغه مفخم نه اداء کول یا اخفا یا غنه نه کول یا مد نه کول . خلاصه دا چي (صفات لازمه صحیح نه اداء کولوته لحن جلي وایي) او د (صفات عارضه وو صحیح نه اداء کولوته لحن خفي وایي) اګر چي په لحن خفي په معني کي کوم بدلون نه راځي خودحروفو کوم زینت چې دي هغه له منځه ځي او ددې نه ځان ساتل هم ضروري دي او ددې حکم مکروه دي .

دتجوید دوهم جزء (صفات الحروف)

صفات دصفت جمعه ده او صفت په لغت کي داسي تعریفوو .

(ماقام بشي ءٍ من المعاني) . یعني دمعانیو په لحاظ یوشي چه دبل شي پورې قایم وي . لکه علم او سپین والي : پس دعلم تحقیق بغیر دعالم څخه نه کیږي او دسپین والي تحقیق بغیر دسپین شي څخه نه کیږي .

او په اصطلاح کي دصفت تعریف : صفت هغه حالت او کیفیت دي چه دحروفو دمخرج نه د اداء کولو په وخت کي مخي ته راځي مثلاً دحرف پُر لوستل یا باریک لوستل یا سخت یا نرم لوستل او داسي نور .

صفات په دوه قسمه دي (صفات لازمه) او صفات عارضه)

١، صفات لازمه : هغه صفات دي چي دحرف نه بلکل نه جداکیږي که داصفت په حرف کي اداء نشي نوحرف په خپل حال نه پاته کیږي بلکه ددي نه بل حرف جوړیږي یا غیر عربي حرف ورڅخه جوړیږي یاناقص اداء کیږي مثلاً په (ظ) کي داستعلاء او اطباق صفت دي که دا صفت پکي اداء نشي نو (ظ) څخه (ذ) جوړیږي . دغي وجهي نه داصفات حروفو پوري لازم دي اودي صفاتوته ممیزه ،مقومه، ذاتیه ، او ضروریه هم وایي ذاتیه او مقومه ځکه ورته وایي چي که چیري دا اداء نشي نو دحرف ذات باقي نه پاتي کیږي او حرف کامل نه اداء کیږي .اوممیزه ځکه و رته وایي چي دیو مخرج حروف یو دبل څخه جدا جدا اداء کیږي .

٢، صفات عارضه هغه صفات دي چي په بعضي حروفو کي په بعضي اوقاتوکي راځي او په بعضي او قاتوکي نه راځي اوکه چیري داصفات اداء نه شي په حروفوکي څه تغیر نه راځي په خپل حال پاتي کیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر ددي حرف چه کوم زينت او حسن دي هغه ورسره ختميږ ي ددغي وجهي نه دي صفاتو ته مزينه ، محسنه ، محليه او عارضه وايي مزينه او محسنه او محليه دا درى واړه په معني دزينت ورکوونکي راځي او عارضه دا معني چي داصفت دحرف پوري لا زم ندي کله پکي وي او کله نه وي . لکه څنګه چي مخکي بيان شو دلحن په اقساموکي او که داصفات اداء نشي نو لحن خفي صورت نيسي .

دريم فصل (دصفات لازمه اقسام)

صفات لازمه ټول په (۱۸)قسمه دي چي لس يکي متضاده او (۸) يکي غير متضاده دي متضاده دامعني چي يو دبل ضد واقع شوي وي يعني پنځه صفات دپنځو نورو ضدواقع شي او غير متضاده هغه صفات دي چه ضد نلري لاندي جدول وګوري :

صفات لازمه متضاده

۱، همس		۲ ، جهر
۳ ، شدت	توسط	۴ ، رخوة
۵، استعلاء		٦ ، استفال
۷ ، طباق		۸ ، انفتاح
۹، اذلاق		۱۰،اصمات

صفات لازمه غير متضاده

۱۱صفير
۱۲ قلقله
۱۳ لين
۱٤ انحراف
۱۵ تکرير
۱٦ تفشي
۱۷ غنه
۱۸ استطالت

په مختصر ډول دصفاتو ذکروشوچي وروسته به ان شاء الله تفصيلاً ذکرشي کوم لس صفات متضاده چه ذکر شو همس دجهر ضد دي يعني کومو حروفو کي چي دهمس صفت موندل کيږي په هغوکي جهر نه راځي همدارنګه شدت درخوة ضد دي خو ددي دواړو ترمينځ يو بل صفت دي چي هغي ته توسط وايي همدارنګه استعلاء داستفال ضد دي او اطباق دانفتاح ضد دي او اذلاق داصمات ضد دي .

اوصفات غير متضاده بالمقابل ضد نلري ځکه دهغوي ضد بيان نشو .

۱، همس : همس په لغت کي داوازټيټ والي ته وايي .

او د مجودينو په اصطلاح کي دمهموسه حروفو داداء کولو په وخت کي آواز په مخرج کي پداسي ضعف سره او دريږي چه نفس جاري وي خوآواز کي يو قسم ته پستي او ټيټ والي وي او په کومو حروفو کي چه دهمس صفت موندل کيږي هغو حروفو ته مهموسه ويل کيږ ي او دا صفت په لس حروفو کي موندل کيږي چي مجموعه يي (فحثه شخص سکت) دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲، جهر : جهر په لغت کي دآواز اوچت والي ته وايي او په اصطلاح کي ددي حروفو داداء کولو په وخت کي آواز په مخرج کي پداسي قوت سره اودريږي چي ددې وجهي نه نفس (ساه) بنديږي او آواز کي يوقسم ته اوچت والي وي او کومو حروفو کي چه دجهر صفت موندل کيږي دي حروفو ته مجهوره وايي او مهموسه نه علاوه باقي ټول حروف مجهوره دي چه هغه (۱۹) حروف دي او دهمس ضد دي .

۳، شدت : شدت په لغت کي سختي والي ته وايي او په اصطلاح کي ددي حروفو د اداء کولو په وخت کي آوازپه مخرج کي پداسي سختي او قوت سره او دريږي چي پدي سره آواز بنديږي او حرف قوي اوسخت اداء کيږي او داصفت په (۸) حروفو کي راځي چي مجموعه يي (اجدک قطبت) دي او په کومو حروفو کي چه داصفت راځي هغوي ته شديده وايي .

(توسط) دشدت او رخوت ترمينځ توسط يو صفت د ي چه ددي لغوي معني ده درميان کي واقع کيدل او په اصطلاح کي ددي نه مقصد دشدت او رخوت درمياني حالت دي يعني ددي حروفو داداء کولو په وخت کي آواز نه دومره سخت وي لکه دشدت غوندي او نه دومره نرم وي لکه درخوت غوندي يعني دشديده وغوندي اوازفوراً نه بنديږي او نه د رخوت غوندي آواز بلکل جاري پاتي کيږي بلکه يو درمياني حال غوره کوي او داصفت په پنځوحروفو کي راځي چه مجموعه يي (لن عمر) دي او دي پنځو حروفو ته حروف متوسطه وايي .

٤، رخوے : رخوے په لغت کي نرمي ته وايي او په اصطلاح کي درخوے حروفو داداء کولو په وخت اواز په مخرج کي پداسي نرمي سره اودريږي چه دهغي وجهي نه اواز جاري پاتي کيږي دشديده او متوسط حروفو نه علاوه باقي ټول حروف رخوے دي .

٥، استعلاء : استعلاء په معني د اوچتيدلو راځي دلغت په بناء او په اصطلاح کي دمستعليه حروفو داداء کولو په وخت کي دژبي بيخ پورته تالوطرف ته اوچتيږي چه پدي وجهي سره دا حروف مفخم (پر) اداء کيږي او دا (۷) حروف دي چه مجموعه يي (خص ضغط قظ) دي او په کومو حروفو کي چه داستعلا ء صفت موندل کيږي هغي ته مستعليه وايي .

٦، استفال : استفال په لغت کي لاندي پاتي کيدلو ته ويل کيږي .

او په ا صطلاح کي دمستفله حروفو داده کولو په وخت کي دژبي بيخ بره تالوته نه اوچتيږي بلکه لاندي پاتي کيږ ي چه ددي وجهي نه داحروف باريک اداء کيږي دمستعليه حروفو څخه سواباقي ټول حروف مستفله دي . داستفال صفت چه په کومو حروفو کي راځي هغي ته مستفله وايي .

۷، اطباق : اطباق په لغت کي ښه پيوسته کيدلو ته وايي او په اصطلاح کي دمطبقه حروفو داداء کولو په وخت کي دژبي اکثره حصه يعني دژبي مينځ پورته تالو سره پيوسته کيږي چه له دي کبله دا حروف ښه مفخم (پر) اداء کيږي او په کومو حروفو کي چي داصفت پيداکيږ ي هغه حروفو ته مطبقه وايي او داڅلور حروف دي (ص ،ض، ط،ظ)

۸، انفتاح : انفتاح په لغت کي په معني دخلاصيدلو او جداپاتي کيدلو راځي او په اصطلاح کي دمنفتحه حروفو داداء کولو په وخت کي دژبي اکثرحصه يا بيخ پورته تالو سره نه پيوسته کيږي بلکه د هغي څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جدا پاتي کيږي چې له دي کبله دا حروف پر نه اداء کيږي بلکه باريک اداء کيږي او په کومو حروفو کې چې دانفتاح صفت موندل کيږي هغه حروفوته حروف منفتحه وايي دمطبقه حروفو څخه علاوه باقي ټول حروف منفتحه دي .

۹، اذلاق : اذلاق په لغت کي په معني دتيزوالي راځي او په اصطلاح کي مذلقه حروف دشونډو يا دژبې دکناري څخه په سهولت سره اداء کيږي . او داشپږ حروف دي چې مجموعه يي (فرمن لب) دي .

۱۰، اصمات : اصمات په لغت کي په معني د منع کولو راځي او په اصطلاح کي داصمات حروف دخپل مخرج نه په مضبوطي سره اداء کيږي ددي په اداء کولو کي لږ څه ګراني محسوسيږي او په کومو حروفو کي چې داصفت راځي هغوته حروف مصمته وايي او دمذلقه حروفو څخه سواباقي ټول حروف مصمته دي .

دصفات غير متضاده تشريح

۱۱، صفير :صفير په لغت کي شپيلی يا دمرغۍ آواز ته ويل کيږي او په اصطلاح کي دصفيريه حروفو داداء کولو په وخت کي يو تيز آواز دشپيلۍ غوندي راوځي لکه عزيز او که دا صفت پدي حروفو کي اداء نشي دا حروف بلکل ناقص اداء کيږ ي او داصفت په درى حروفوکي راځي (ص ، ز ، س) .

۱۲،قلقله : قلقله په لغت کي جنبش اوحرکت ته وايي او داپنځه حروف دي چه مجموعه يي (قطب جد) دي او په اصطلاح کي ددي حروفو داداء کولو په وخت کي په مخرج کي يوقسم ته جنبش وي خودسکون او وقف په حالت کې قلقله زياتيږ ي او دحرکت په حالت کي ډير کم کيږي .

۱۳، لين : لين په لغت کي نرمي ته وايي او په اصطلاح کي دلين دحروفو داداء کولو په وخت کي داحروف ډيرپه نرمي سره اداء کيږي که غواړي چه مد ورباندي وکړي هم کولي شي او دا دوه حروفه دي (و، ي) چه کله ساکن وي او ماقبل يي مفتوح وي لکه(خوف) ،(والصيف)

۱٤، انحراف : انحراف په لغت کي اوړيدلواو مائل کيدلوته وايي او په اصطلاح کي د منحرفه حروفو داداء کولو په مختکي اواز دحافه لسان نه نوک (راس) لسان طرف ته او دراس لسان نه پشت لسان طرف ته ميلان کوي چنانچه په (ل) کې دحافه نه راس لسان طرف ته او په (ر) کي دراس لسان نه پشت لسان طرف ته ميلان کوي ځکه چي بعضي اوقات دسړي خيال نه وي د (ل) پرځاي (ر) او د(ر) پرځاي (ل) تلفظ کړي خصوصاً دادماشومانو څخه دارنګه غلطي زيات کيږي او دانحراف صفت په (ل) او (ر) کي راځي او دي دواړو حروفو ته حروف منحرفه وايي .

۱٥، تکرير يا تکرار : تکرير په لغت کي ديو شي بار بار تکرار کولو ته وا يي او په اصطلاح کي دتکرير نه مراد ديو حرف پرځاي څو حرفه اداء کول .

اود تکرار څخه مراد مشابهت دتکرار دي او داصفت صرف په (ر) کې راځي او دحقيقي تکرار څخه ځان ساتل ضروري دي دحقيقي تکرار نه هغه وخت سړي ځان ژغورلي شي چه د (ر) داداء کولو په وخت کې دژبې سر دتالو سره داسي مضبوط ولګي چې لرزه بلکل پکي رانشي په مضبوطوالي کي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره مبالغه هم ونه شي چه آواز پکي بندشي دحروف شديده وو غونډې بلکه په (ر) کې دتوسط صفت خيال وساتل شي .

١٦، تفشي : تفشي په لغت کې انتشار او خورېدلوته وايي او په اصطلاح کي د (ش) داداء کولو په وخت کې اواز په خوله کې منتشر کيږي لکه (منفوش) .

١٧، غنه : دغني څخه مراد هغه آواز دي چې دنون او ميم د اداءکولو په وخت کې په پوزه کې ظاهريږي په هيڅ حالت کې دنون او ميم څخه نه جدا کيږي متحرک وي او که ساکن وي او که پوزه بنده کړي نو داصفت پکي نه اداء کيږي او دې غني ته غنه اني وايي او بل قسم ته يي غنه زماني وايي چه ددي تفصيل به وروسته ان شاء الله په صفات عارضه کي راشي .

١٨، استطالت : استطالت په لغت کې طلب داوږدوالي ته وايي او په اصطلاح کي دا معني لري چې د (ضاد) داداء کولو په وخت کې دمخرج دشروع نه دمخرج تر اخره پوري اواز په تدريج سره ووځي يعني د نواجذ غاښونو او دژبې د کناري څخه آواز شروع شي په تدريج سره داسي ضواحکو پوري ورسيږي چې په آواز کې يو قسم ته اوږدوالي وي د (ظا) غونډي د دفتعاً زر ونه وځي دهمدي استطالت له کبله ضاد دظا څخه جدا کيږي نور په ټولو صفاتو کې ضاد او ظا مشترک دي چونکه دضاد مخرج نسبتاً نورو مخارجوته اوږد دي نوپه آواز کي يي هم اوږدوالي دي .

صفات عرضه

صفات عارضه هغه صفات دي چې کله په حرف کي موندل کيږي او کله نه موندل کيږي لکه څرنګه چې مخکې فصل کې دصفات عارضه و تعريف تفصيلي بيان شو صفات عارضه اجمالاً په لاندي ډول دي .

١، تفخيم ٢، ترقيق ٣، حرکت ٤،سکون ٥، مد ٦، صله ٧،ادغام ٨، اقلاب ٩ ، اخفاء ١٠ ، غنه زماني ١١، تسهيل ١٢، ابدال ١٣ ، حذف .

پورته صفات په دوه ډوله دي (عارض بالصفت) عارض بالحرف) عارض بالصفت تفخيم او ترقيق ته وايي او باقي ټول عارض بالحرف دي داعراض بالصفت څخه مطلب دادي چې هغه صف عارضه چې دکوم لازمي صفت دوجهي څخه پيداشوي وي مثلاً مخکي مونږ ولوستل چې د (خص ضغط قظ)څخه علاوه باقي نور ټول حروف باريک تلفظ کيږي چې تعداد يي (٢٢) ته رسيږي اوس په دي ٢٢ حروفو کې (الف ، ل ،ر) دا دري حروف داسي حروف دي چې هميشه باريک نه تلفظ کيږي بلکه په بعضي حالاتو کې باريک تلفظ کيږي او په بعضي حالاتو کې پر تلفظ کيږي په کومو حالاتوکي چې پر تلفظ کيږي په هغي کې صفت استعلاء عارض کيږي چې د هغي وجهي نه دا دري حروف پر تلفظ کيږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنګه چي صفت استعلاء يو لازمي صفت دي نو د (الف ، ل، ر) په حروفو کي تفخيم صفت عارضه دي چي ديو لازمي صفت دوجهي ځخه پيداشوي دي .

او عارض بالحرف ځخه مطلب داده چي هغه صفت عارضه چي ديو حرف ديوځاي کيدلو له کبله پيداکيږي مثلاً دنون ساکن او تنوين ادغام يا اقلاب يا اخفاء يا په حروفو مده کي مد فرعي کول ځکه چي دنون ساکن او تنوين ادغام دحرف (يرملون) سره ديوځاي کيدلو له کبله کيږئ د (با) سره ديو ځاي کيدلو له کبله اقلاب کيږي او همدارنګه په حروف مده کي مد فرعي دهمزي سره ديوځاي کيدلو له وجهي ځخه کيږ ي او که پر دوي باندي زقف يت سکته وشي نو اخفاء ،اقلاب ، ادغام ، مد ،صفات پکي نه موندل کيږي نو ددغي وجهي نه دي صفاتوته صفات عارضه وايي چه کله په حرف کي موندل کيږي او کله نه موندل کيږي .

شبه مستعليه

(الف،لام ،را) دادري واړه حروف ته شبه مستعليه وايي سره لدي نه چي دحروف مستعليه دي خو په بعضي حالاتو کي دا حروف پر (مفخم) تلفظ کيږ ي دحروف مستعليه وترمينځ چي مجموعه يي (خص ضغط قظ) دي او ددي دري حروفو تر مينځ فرق دادي چي حروف مستعليه هميشه پر تلفظ کيږي که مفتوح وي يا مضموم يا مکسور و ي يا ساکن وي پدي حروفو کي د استعلا ء صفت لازمي صفت دي چي بالکل ترينه نه جداکيږ ي او په شبه مستعليه حروفو کي (ل، ر، الف) تفخيم لازمي ندي کله پر تلفظ کيږي او کله باريک نو دغي وجهي نه ديته شبه مستعليه وايي يعني دمستعليه حروف سره مشابه دي .

اوس به دابيان کړو چي داحروف په کومو حالاتو کي پر تلفظ کيږي او په کومو حالاتوکي باريک تلفظ کيږي هريو به په خپل وارسره بيان کړو .

څلورم فصل

تفحيم او ترقيق

دلام دتفخيم او ترقيق حالتونه

دلام نه مقصد زموږ فقط دلفظ (الله) دي لام دي نور لامونه ټول باريک تلفظ کيږي صرف دلفظ د (الله) لام کله پر کله باريک تلفظ کيږي .

لفظ د(الله)اواللهم دري حالتونه لري :

١،که دلفظ دالله (ج) او اللهم لام ځخه ماقبل فتحه وه نو مفخم تلفظ کيږي لکه : هوالله ، مريم ،اللهم .

٢:همدارنګه که دي نه ماقبل ضمه هم وه مفخم تلفظ کيږي لکه : عبدالله ، قالواللهم .

٣، که دلفظ دالله ج او اللهم ځخه ماقبل کسره وه باريک تلفظ کيږي لکه : بِسمِ الله ، قلِ اللهم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(ر) دتفخيم اوترقيق حالتونه (ر) په شپږو حالتونوکي مفخم لوستل کيږي .

۱، راچي کله مضموم وي يامفتوح وي مشددوي اوکه مخفف وي لکه رَعدًا، رُزِقُوا،ذُوْمِرَةٍ ،ففروا .

۲، راچي کله ساکن وي او ماقبل يي مضموم يا مفتوح وي لکه : يُرْزقُوْن، بَرْقُ،ارسلوا .

۳،دراساکن نه ماقبل کسره عارقضی وي لکه :.اِرجعُوْا،ارجعی

٤، دراساکن نه ماقبل کسره اصلي منفصله وي لکه : رَبِ ارجِعُوْن

او کله کسره عارضي هم وي او منفصله هم وي لکه : اَمِ ارتَابُو،ان ارتبتم .

٥،را ساکن وي او ماقبل يي کسره اصلي وي خو مابعديي په يوه کلمه کي دحروف مستعليه و څخه يوحرف راغلي وي لکه : مِر صَاد ، اِرصَاداً،قرطاسً،فرقے ، لبالمرصاد .خوحرف مستعليه به مفتوح وي او که حرف مستعليه د را څخه وروسته په يوه کلمه کي نه وه راغلي بيا را باريک لوستل کيږ ي لکه : فَا صْبِرِ .؛،صبراً .

٦، را ساکن وي او ماقبل يي هم ساکن وي اوماقبل يي مضموم يا مفتوح وي لکه : اَلْقَدْرَ ،اَلْعُسْرَ،الانهار .خوداصورت صرف وقف پوري خاص دي دوصل په صورت کي دا را متحرک لوستل کيږي .

درا دترقيق حالتونه

را په پنځه حالتونوکي مرقق يعني باريک لوستل کيږي .

۱، رامکسوره مشدد وي او که مخفف و ي لکه (رِزقٍ ، بِالبِرِ،رجالُ)

۲، را ساکن وي او ماقبل يي کسره اصلي متصله وي او مابعد يي حرف مستعليه نه وي لکه (فِرعَون ، شِرعَۃً ،مريے)

۳، راساکن وي او ماقبل يي هم ساکن وي او ماقبل يي مکسوروي لکه لِذِي حِجْر، وَلابِکْر) خودادوقف په حالت کي وي .

٤، راساکن وي او ماقبل يي ياي ساکنه وي لکه (خَير ،قَدِير)

٥، راي مماله يعني هغه را چي اماله پکي شوي وي لکه (مَجرِهَا) اماله په ټول قران کريم کي صرف يوځاي راغلي په روايت حفص (رح) کي (اختلافي ځايونه)

په قران کريم کي دري داسي کلمات دي چي په هغي کي اختلاف دي يعني درا په هکله چي باريک تلفظ کيږي که پر تلفظ کيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱، یولفظ (مِصرَ) دي ۲، بل لفظ (فِرقٍ) ۳، دریم لفظ (عَینَ الْقِطْرِ) دي بعضي وایي باریک تلفظ کیږي او بعضي وایي چي پر تلفظ کیږي خو په لفظ د مصراوعین القطردوقف په حالت کي اختلاف دي او دوصل په حالت کي لفظ مصر کي را مفتوح ده پر تلفظ کیږي او عین القطر کي را مکسوره ده باریک تلفظ کیږي او په لفظ دفرق کي په وصل او وقف دواړو کي اختلاف دي . خلاصه دا چي په پورتني دري کلماتوکي چي کوم را راغلي پدي کي تفخیم او ترقیق دواړه جائز دي .

دالف تفخیم او ترقیق

که چیرته دالف څخه مخکي حرف استعلاء راغلي وي نو الف هم ورسره مفخم تلفظ کیږي ځکه چي حروف استعلا ء ټول مفخم لوستل کیږي لکه :

(صَالِحِین) خَالِدُون) او همدارنګه په لفظ دالله او اللهم کي هم الف مفخم لوستل کیږي او که دالف څخه ماقبل حرف باریک اوستل کیده نوالف هم ورسره باریک لوستل کیږي لکه : نَاصِرِینَ .

دحروفو دتفخیم مراتب

دټولو څخه زیات لفظ دالله مفخم لوستل کیږي بیا وروسته ورپسي طا ، بیا صاد ،بیاضاد، بیا ظا ،بیا قاف ورپسي غین ورپسي خا او بیا را همدارنګه دالف تفخیم هم دخپل دماقبل حرف په لحاظ دي یعني څومره چي ماقبل حرف یي مفخم وي همدومره الف هم ورسره مفخم لوستل کیږي .

پنځم فصل

په بیان د اظهار ، ادغام ، اقلاب او اخفاء کي

په دي فصل کي دنون ساکن او تنوین احکام بیانوو .

نون ساکن اوتنوین څلور احکامه لري . اظهار ، ادغام ، اخفا ء ، اقلاب

۱، اظهار : اظهار په لغت کي ښکاره کولو ته وایي .

او په اصطلاح کي بغیر دغني څخه یو حرف دخپل مخرج نه اداء کول .

کله چي دنون ساکن اوتنوین څخه وروسته حروف حلقي راشي په دي کي اظهار کیږي یعني بغیر دغني څخه اداءکیږي . لکه : مِن خَوف ، مَن امَنَ او دي اظهار ته اظهار حلقي یا اظهار حقیقي وایي

۲،ادغام : ادغام په لغت کي (ادخال شيء في الشيء) یعني یو شي په بل شي کي داخلول او په اصطلاح کي ساکن حرف دمتحرک حرف سره داسي یو ځاي لوستل چي یو مشدد حرف ورڅخه جوړشي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنون ساکن او تنوین څخه وروسته یي په بله کلمه کي حرف (یر ملون) راشي چي ټول شپږ حروف دي نو په نون ساکن او تنوین کي ادغام کیږي لکه : مِنْ وّ ٰال ، من الّدُنهُ خو په څلورو حروفو کي ادغام مع الغنه کیږ ي چي مجموعه یي (یمنو) دي او په دوو حروفو کي چي مجموعه یي (لر) دي ادغام بغیر الغنه کیږي یعني په یمنو کي ادغام ناقص کیږ ي او په لر کي ادغام تام کیږي .

داغام ناقص او ادغام تام تفصیل به وروسته ان شاء الله راشي .

اوکچیري دنون ساکن څخه وروسته حروف یرملون په یوه کلمه کي راشي بیا ادغام نه کیږي لکه : صِنْوَن ٍ ، قِنْوانُ په قران کریم کي صرف همدغه څلور کلمي راغلي پدي کي اظهار کیږي او دي اظهار ته اظهار مطلق وایي .

۳، اقلاب : اقلاب په لغت کي داسي معني کیږي (تحویل الشيءِ عن وجهه) یعني یو شي دځپل حقیقت څخه رااړول او په اصطلاح کي دنون ساکن او تنوین څخه وروسته چه (با) راشي په نون ساکن او تنوین کي اقلاب کیږي دغني سره یعني نون ساکن او تنوین په میم بدلیږي لکه : مِن بَعْدسَمِعُ ٌ بَصِ ٌر .

٤، اخفاء : اخفاء په لغت کي ستر یعني پټولوته وایي .

او په اصطلاح کي داظهار او ادغام ترمینځ یو ساکن حرف اداء کول یعني دنون ساکن او تنوین څخه وروسته چي حروف یرملون او حروف حلق او با څخه علاوه هر یو حرف چي راشي په نون ساکن او تنویي کي اخفاءمع الغنه کیږي.لکه : اَنفُسَکُم . اَنْتُم ، مِن قَبْل ، او داخفاء ټول (١٥)حروف دي او دي اخفاء ته اخفاء حقیقي وایي .

دمیم ساکن احکام

میم ساکن دري احکام لري . ادغام ، اخفاء ، اظهار

١، ادغام : دمنم ساکن څخه وروسته چي بل میم راشي پدي کي ادغام مع الغنه کیږي لکه : اِلَیْکُمْ مُرْسَلُوْن .....

٢، اخفاء : دمیم ساکن څخه وروسته چي با راشي په میم ساکن کي اخفاء مع الغنه کیږي لکه : وَمَهُم ْ بِمُؤْمِنِیْن او دي اخفاء ته اخفا ء شفوي وایي .

۳، اظهار : دمیم ساکن څخه وروسته چي دمیم او با څخه علاوه هریو حرف راشي په میم ساکن کي اظهار کیږي او دي اظهارته اظهار شفوي وایي لکه : فَلَهُم ْ اَجْرُهُمْ

دلام تعریف احکام

دلام تعریف دوه احکامه دي اظهار او ادغام

(c) ketabton.com: The Digital Library

١، الف دلام تعريف څخه وروسته نشي راتلاي په ٢٨ حروفو کي د ١٤ حروفو څخه مخکي چي لام تعريف راشي په لام تعريف کي اظهار کيږي او په ١٤ جروفو کي ادغام کيږي په هغه حروفو کي چي اظهار کيږي مجموعه يي (ابغ حجک وخف عقيمه) دي لکه : اَلْبُخْلِ ،القارعه ، الکوثر ، ددي نه سوا په ١٤ نورو خروفو کي ادغام کيږي لکه : اَلشَمس ،التوبه ، الرحمن ، دي اظهار ته اظهار قمري وايي او دي ادغام ته ادغام شمسي وايي .

شپږم فصل دغني په بيان کي

دغني معني مخکي هم تيره شوه دخيشوم نه چي کوم آواز وځي هغي ته غنه وايي غنه په دوه قسمه ده (غنه آني) او (غنه زماني) غنه آني وي او که غنه زماني وي داصرف په ميم او نون پورې خاصه ده غنه زماني په نون او ميم کي په بعضي حالاتوکي راځي لکه څرنګه چي مخکي دنون ساکن اوميم ساکن احکام تير شول .

غنه آني : دنون او ميم لپاره صفت لازمي دي په هر حال کي پکي موندل کيږي که وغواړي او که ونه غواړي داصفت بلا ارادي اداء کيږي .

غنه زماني : د ارادې څخه بغير نه اداء کيږي او دا غنه لاندي په نون او ميم کي موندل کيږي :

١، نون ساکن او تنوين څخه وروسته دحروف حلقي او لام او را نه علاوه باقي ٢٠ شلو حروفو کي کوم يو حرف چي راشي هلته غنه کيږي .

٢، دميم ساکن نه وروسته چي ميم يا باراشي (ميم مخفاے او ميم مدغمه کي)

٣، نون او ميم چي کوم ځاي کي مشدد راشي فقط چي همد دري حالاتو کي غنه کيږي او دغني مقدار يو الف دي يعني ديو الف په اندازه د غنه وشي ديو الف اندازه داده چي خلاصه ګوته بنده کړي يا بنده ګوته خلاصه کړي .

اووم فصل په بيان کي د مد

مد په لغت کي اږدولو او کش کولو ته وايي .

او په اصطلاح کي په حروف مده او حروف لين باني د آواز اوږدول دي .

حروف مده دري دي (الف ،واو ، يا) کله چي ساکن وي او ماقبل حرکت يي دخپل جنس څخه وي لکه : قَاَلَ ،قَاَلُو ، قِيْلَ او حروف لين دوه دي (واو ، يا) چي ساکن وي او ماقبل يي مفتوح وي لکه : مِنْ خَوْف ، وَالصَيف

اول مد په دوه قسمه دي (مد اصلي) او (مدفرعي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱،مد اصلي :مد اصلي هغه مد ته وايي چي کوم سبب باندي موقوف نه وي حروف مده چه اداء کوي نو هغه خپله ورسه اداء کيږي لکه : : قَالَ ،قَالُو ، قِيْلَ

که چيري پدي کلماتوکي مد ونه شي نو دحرف ذات باقي نه پاتي کيږي او همدارنګه مد اصلي کوم سبب باني هم موقوف ندي .

۲،اومد فرعي : هغه مد ته وايي چي کوم سبب باندي موقوف وي کچيري مد فرعي اداء نشي دحرف ذات ورسره نه ختميږي بلکه د کلمي چي کوم زينت او حسن دي هغه ورسره له مينځه ځي لکه سُوءَ ، قَالُو ، اَمَنَا .

دمد اسباب

مد اصلي خوصرف محل مد ته ضرورت لري . مد فرعي لپاره د دوه شيانو وجود ضروري دي (محل مد) او (سبب مد) محل مد هم دوه شيان دي (حرف مده) او (حرف لين)

او سبب هم دوه شيان دي : همزه او سکون لکه : والسماء پدي کي سبب دمد همزه ده او په ربِ العلمين کي سبب مد سکون دي .

دمد اسباب دوه دي همزه او سکون ددي دواړو دوه دوه اقسام دي (همزه متصل) او همزه منفصل) . (سکون لازم) او (سکون عارض) .

مدفرعي اجمالاً په څلور قسمه دي (مد واجب) ۲ (مدجائز) ۳ (مدلازم) ٤ (مد عارض) مد واجب ته مد متصل هم وايي او مد جائز ته مد منفصل هم وايي . مد فرعي تفصيلاً په (۹) قسمه دي چه په لاندي ډول دي :

۱، مد متصل (۲) مد منفصل (۳) مد لازم کلمي مثقل (٤) مد لازم مخفف (٥) مد لازم حرفي مثقل (٦) مد لازم حرفي مخفف (۷) مد لازم لين (۸) مد عارض لين (۹) مد عارض وقفي .

۱، مد متصل : هغه مد ته وايي چي دحرف مده څخه وروسته همزه په يوه کلمه کي راغلي وي لکه : سَوَاءً ، سُوْءَ .

۲، مد منفصل : هغه مدته وايي چي دحرف مده څخه وروسته همزه په جدا کلمه کي راغلي وي لکه : قَالُوا ، اَمَنَا ،فِاَنْفُسِكُم .دي مدته منفصل ځکه وايي چه همزه په جدا کلمه کي راغلي او جايزځکه ورته وايي په بعضي رواياتوکي راغلي اوبغضي رواياتوکي ندي راغلي او بله خبره داده چي دا مد صرف د وصل په حالت کي کيږي که مخکي کلمي باندي وقف وشي بيا دا مد نه کيږي او مد متصل په وصل او وقف دواړوحالاتوکي کيږي ددي ادواړو مدونو سبب همزه ده او دنورو مدونو سبب سکون دي .

۳، مد لازم کلمي مثقل : هغه مد ته وايي چه دحرف مد څخه وروسته په يوه کلمه کي مشدد حرف راغلي وي لکه : اَلطَامَـے ، دَابَـے ،الصَاخَةَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته سبب مد سکون دي کوم مشدد حرف چه دحرف مد څخه وروسته راغلي په حقیقت کي دا دوه حرفه دي اول ساکن اودوهم متحرک اول په دوهم کي مدغم شوي دي .

٤، مدلازم کلمي مخفف : هغه مد ته وايي چي په یوه کلمه کي دحرف مد څخه وروسته یو لازمي سکون راغلي وي لکه : آلْئَنَ او دامد په ټول قران کریم کي صرف په همدغه یوه کلمه کي راغلي دي دلازمي سکون څخه مقصد دادي چي په هرحال کي ساکن وي یعني دوصل او وقف په دواړو حالتونو کي ساکن دي .

دمدلازم حرفي صرف په حروف مقطعات کي راځي .

٥،مدلازم حرفي مثقل :هغه مدته وايي چي په حروف مقطعاتو کي دحرف مده څخه وروسته مشدد حرف راغلي وي لکه : (الم) کي اول مد مراد دي دلته هم دحرف مد څخه وروسته مشدد حرف راغلي خو مشدد حرف په اصل کي دوه حرفه دي او ل شاکن دوهم متحرک اول په دوهم کي مدغم شوي د مد سبب دغه ساکن حرف دي .

٦، مد لازم حرفي مخفف : هغه مد ته وايي چي په حروف مقطعاتوکي د حرف مد څخه وروسته سکون راغلي وي لکه : حم ، ق ، ص) ،

٧، مد لازم لین : هغه مد ته وايي چي په حروف مقطعات کیدحرف لین څخه وروسته سکون راغلي وي او دا مدپه ټول قران کریم کي په یوه کلمه کي دوه ځایه راغلي چي هغه عین دي ، په سورے مریم او سورے شورا کي مثال : (کهیعص) حم عسق)

٨، مد عارض لین : هغه مد ته وايي چي دحرف لین څخه وروسته سکون عارضي راغلي وي یعني دوقف په سبب ساکن شوي وي لکه : (مِن خَوُف وَالصَیْف)

٩، مد عارض وقفي : هغه مد ته وايي چي دحرف مده څخه وروسته سکون عارضي راغلي وي لکه : (یَومِ الدِیْنِ ، نَسْتَعِیْنُ)

دمدونو مقدار

مداصلي کي صرف قصر کیږي او دقصر اندازه یو الف دي ددي څخه زیاد اوږدول جائز ندي او مد فرعي مختلف قسمونه لري نو دهغي مقدار هم مختلف دي چي تفصیل یي په لاندي ډول دي :

مد متصل اومد منفصل کي یوسط کیږي په توسط کي هم دري اقواله دي (دوه الفه ، دوه نیم الفه ، څلور الفه)

اومدمنفصل کي قصر هم کیږي خو په طریقه دجزري (رح) کي فقط دمد لازم په اولني څلور قسمونوکي صرف طول کیږي دطول مقدار دري الفه یا پنځه الفه دي .

په مدلازم لین ، مدعارض وقفي اومدعارض لین کي طول توسط ،قصر دري واړه جایز دي مد لازم لین او مد عارض وقفي کي اول طول بهتر دي بیا توسط ، بیا قصر او په مد عارض لین کي ددي برعکس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ل قصر بهتر بيا توسط بيا طول بهتر دي خو دلته دتوسط مقدار دوه الفه يا دري الفه دي مد متصل غوندي ځلور الفي توسط جايز ندي کومو مدونوکي چه طول ،قصر دري واړه جايز دي ددي دري واړو څخه به يواختياروي ياطول يا توسط يا قصر دتلاوت په شروع کي چه کوم قول مو اختيارکړو دتلاوت ترآخره پوري به په هغي عمل کوي مثلاً طول مو اختيار کړو آخره پوري به طول باندي عمل کوي داسي نشي چي مثلاً يو ځاي مو دوه الفي توسط وکړو بل ځاي کي دري الفي توسط وکړي بلکه آخره پوي به همغه دوه الفي توسط باندي عمل کوي همدارنګه مد منفصل ته په مد متصل باندي ترجيع ورکړو ځکه چي مدمنفصل ضعيف دي او مد متصل قوي دي او همدارنګه مد عارض لين ته په مد عارض وقفي ترجيع ورنکړو مثلاً په مدعارض وقفي کي موتوسط وکړو او په مد عارض لين کي مو طول وکړو داجايز ندي يا به په دواړو کي مساوات کوي يابه مد عارض وقفي ته په مدعارض لين ترجيع نه ورکوي چي مد عارض وقغي کي طول او مد عارض لين کي توسط وشي .

اتم فصل هاي ضمير

دهاي ضمير څخه مراد دواحد مذکر غايب ضمير دي کله چي داسم فعل يا حرف پوي متصل شي لکه : (رَسُولهُ بِهِ اَکَلَهُ) دهاي ضمير ځلور قاعدي دي دوه ددي دحرکت په هکله دي او دوه يي دصله يا عدم صله په هکله دي (۱) که چيري دهاي ضمير څخه مخکي کسره وه يا ياي ساکنه وه نو هاي ضمير مکسور لوستل کيږي لکه : بِهِ اِلَيْهِ مګر ددي قاعدي څخه ځلور کلمات مستثني دي چي دوه کلموکي مضموم لوستل کيږي او دوه کلمو کي ساکن لوستل کيږي سره لدي چي ماقبل يي مکسوردي په کومو کلماتو کي چي مضموم لوستل کيږي هغه دادي (وَمَا اَنْسَنِيْهُ ، سورے کهف کي او عَلَيْهُ اللهَ سورے فتح کي او کومو کي چي ساکن لوستل کيږي هغه دادي (اَرْجِه ، دوه ځايه سورے اعراف کي او فَاَلْقِه سورے نمل کي .

۲، که دهاي ضمير څخه ماقبل نه کسره وه او نه ياي ساکنه وه نو هاي ضمير مضموم لوستل کيږي لکه : (اَخَه ، رَاٰءَ تُتُمُوْهُ) مګر دقاعدي څخه يو ه کلمه مستثني ده چه په هغه کي مکسور لوستل کيږي ، وَتَقَهِ سورے نور کي پدي ها باندي همدغه دوه حرکته راځي يعني کسره او ضمه فتحه ورباني نه راځي لاندي دوه قاعدي دصلي او عدم صلي په هکله دي :

۳، که چيري دهاي ضمير نه ماقبل او مابعددواړه متحرک وو نو ها ضمير کي صله کيږي که ماقبل يي مضموم وه نو صله د واو سره کيږي او که ماقبل يي مکسور وو نو صله ديا سره کيږي لکه : اَمْرُ اِلَي اللهِ بِوجْهِهِ سُوْءَالْعَذَابِ مګر يو کلمه ددي قاعدي څخه مستثني ده چه هغه يَرْضَهُ لَکُمْ سورے زمر کي دي سره ددي نه چه ماقبل او مابعديي دواړه متحرک دي بياهم صله نه کيږي .

٤، که دهاي ضمير ماقبل او مابعد دواړه ساکن وو يا ماقبل فقط ساکن وو يا مابعد يي فقط ساکن وو نو پدي دري صورتونو کي په هاي ضمير کي صله نه کيږي مثالونه يي لاندي ذکر دي (مِنْهُ الْمَا ء ، مِنْهُ اَيَتُ ُ) مګر په يوه کلمه کي (فِيْهِ مُهَاناً)ددي قاعدي څخه مستثني ده سره لدي چه ماقبل يي ساکن دي خو بياهم صله کيږي صله دي ته وايي چه حرکت اوږد اداء کړل شي که حرکت ضمه وه دومره يي اوږد کړي چه وروسته ورنه واو ساکن جوړ شي او همدارنګه که حرکت يي کسره وه نو دومره يي اوږد کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه يا ساکن تر جوړه شي او صله دوقف په صورت کي نه پيداکيږي بلکي دوصل په صورت کي کيږي .

لاندي کلماتوکي صله نه کيږي ځکه چه پدي کليماتوکي ها دنفس کليمي ځخه د مَانْقَّهُ سورے هود لَئِن لَم تَنْتَهِ دوه ځايه سورے شعراء کي او يو ځاي سورے مريم کي لَئِن لَم تَنْتَهِ

سورے علق کي فواکه سورے مومنون لاندي يو ځوکليمات دي چه صورتً دهاي ضمير غوندي دي خو په اصل کي ها ضمير ندي بلکي دي ته هاي سکته وايي او دا هميشه ساکن دي هغه کلمات دادي : لَمْ يَتَسَنَهُ ، سورے البقره کي اِقْتَدِهُ ، په سورے انعام کي كِتَابِيَهُ دوه په سورے احاقه کي او همدارنګه يو ځاي مَالِيَه ُ راغلي دي سُلْطَنِيَهُ يو ځاي په سورے الحاقه کي او دوه ځايه حِسَابَهُ په سورت الحاقه کي مَاهِيَهُ په سورے القارعه کي چه داټول کليمات دي نهه ځايه راغلي دي

نهم فصل

په بيان دادغام کي

ادغام په لغت کي ادخال شيء في الشي ته ويل کيږي يعني يو شي په بل شي کي ننوستل او په اصطلاح کي دوه حروفونه په داسي ډول يو ځاي کول او لوستل چه يو مشدد حرف ورڅخه جوړشي .

سبب او مخرج په اعتبار سره ادغام په دري قسمه دي . (ادغام مثلين) (ادغام متجانسين) (ادغام متقاربين)

ادغام مثلين : ديته وايي چه دوهم مثل حروف يو په بل کي مدغم شي لکه : اذهب بکتابي .

ادغام متجانسين : ديته وايي چي ديو مخرج حروف يو په بل کي مدغم شي لکه :اذظلموا .

ادغام متقاربين : ديته وايي چه دوه قيب المخرج حروف يوپه بل کي مدغم شي لکه : من ربه .

دمدغم په اعتبار سره ادغام په دوه قسمه دي (ادغام صغير) ادغام کبير)

ادغام صغير ديته وايي جه مدغم حرف ساکن وي يعني دساکن حرف په متحرک حرف کي ادغام کيدل لکه : (اليکم مرسلون)

ادغام کبير ديته وايي چي مدغم حرف متحرک وي يعني مدغم او مدغم فيه دواړه متحرک وي امام حفص رحمه الله عليه دروايت مطابق ددي ادغام په ټول قرانکريم کي صرف پنځه مثالونه موندل کيږي .(اتحاجوني) (تامروني) (لاتامنا) (نعما) (مکني)

د اداء اوکيفيت په اعتبار سره ادغام په دوه قسمه دي (ادغام تام) او (ادغام ناقص)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادغام تام هغه ادغام ته وايي چي دمدغم حرف هيڅ يو صفت باقي پاتي نشي لكه : مِنْ لَّدُنه ، مِنْ رَّبِهِ .

ادغام ناقص :هغه ادغام ته ويل كيږي چه دمدغم حرف كوم صفت باقي پاتي شي لكه : مِنْ وَالٍ

دحكم په اغتبار سره ادغام په دوه قسمه دي (ادغام واجب) او (ادغام جائز)

په مثلين او متجانسين حروفو كي ادغام واجب دي اومتقاربين حروفوكي ادغام جايز دي ادغام مثلين كي صرف ادغام تام كيږي او ددي ادغام ١٤ صورتونه په قرانكريم كي موندل كيږي .

١،دبا ادغام په با كي لكه (اذهب بكتابي)

٢، دتا ادغام په تا كي لكه (فماربحت تجارتهم)

٣، ددال ادغام په دال كي لكه : (قددخلوا)

٤، دعين ادغام په عين كي لكه : (تسطع عليه)

٥، درا ادغام په را كي لكه ک (وذكرربک)

٦، دفاادغام په فا كي لكه : (فلايسرف في القتل)

٧، دكاف ادغام په كاف كي لكه : (يدرک كم الموت)

٨،دلام ادغام په لام كي لكه : (كلابل لاتكرمون)

٩، دميم ادغام په ميم كي لكه : (اليكم مرسلون)

١٠، دنون ادغام په نون كي لكه : (من نشاء)

١١، دواو ادغام په واو كي لكه : (عصوو)

١٢، دها ادغام په ها كي لكه : (يوجهه)

١٣، ديا ادغام په يا كي لكه : (لدي المرسلون

١٤، دذال ادغام په ذال كي لكه : (اذذهب)

دادغام متجانسين ټول ٧ صورتونه په قرانكريم كي راغلي دي چه شپږوكي تام ادغام كيږ ي او يو صورت كي ناقص ادغام كيږي په كوموصورتونوكي چي ادغام تام كيږي هغه په لاندي ډول دي :

١، دتاادغام په دال كي لكه : (اثقلت دعوالله)

٢، دتا ادغام په طا كي لكه : (وقالت طايفے)

٣، ددال ادغام په تا كي لكه : (قدتبين)

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤، دذال ادغام په ظا کي لکه : (اذظلموا)

٥، دثاادغام په ذال کي لکه : (يلهث ذالک)

٦، دبا ادغام په ميم کي لکه : (ارکب معنا)

او په لاندي يو صورت کي ادغام ناقص کيږي

٧، دطا ادغام په تا کي لکه : (بسطت ، فرطت ، فرطتم ، احطت) داغام متقاربين چه لام تعريف په حروف شمسيه کي ادغام هم ورسره حساب کړي ټول ٨ صورتونه په قرانکريم کي موندل کيږي خو په ځلوصروتونو کي تام ادغام کيږي په دوه صورتونوکي ادغام ناقص کيږي او په يوصورت کي ادغام اختلافي کيږي او په يو صورت کي ادغام اختياري کيږي . په لاندي صورتونوکي تام ادغام کيږي .

١، دلام تعريف ادغام په حروف شمسيه کي لکه : (الشمس)

٢، دنون ساکن او تنوين ادغام په لام کي لکه : (من ادنه ، هدًي لبني اسرائيل)

٣، دنون ساکن او تنوين ادغام په را کي لکه :(من ربه ، من ثمرے رزقاً)

٤، دلام ادغام په راکي لکه : (قل ربِ)

٥،دنون ساکن او تنوين ادغام په واو کي لکه : (من وال ، مغفرے ورحمے)

٦، دنون ساکن او تنوين ادغام په يا کي لکه : (من يقول ، نومئذٍ يَوَدُ)

٧، دنون ساکن او تنوين ادغام په ميم کي لکه : (من ماءٍ مهينٍ ، دا ادغام اختلافي دي بعضي وايي چي دا غنه دنون دي او بعضي وايي چه داغنه دميم دي .

٨، الم نخلقکم کي دکاف ادغام په کاف کي اختياري دي يعني ادغام تام او ادغام ناقص دواړه جائز دي خو ادغام تام بهتر دي .

داغام موانع

دمثلين لپاره د ادغام مونع :

کله چي دوه هم مثله حروف سره جمع شي اول ساکن دوهم متحرک نو ادغام کول واجب دي مګر حروف مده خپل هم مثله کي ادغام نه کيږي لکه : في يوم ، الذي يوسوس ، ان الذين امنواوعملوا الصاحات ځکه چي دلته ثقل پيداکږي او ادغام دثقل لري کولو لپاره کيږي او بله وجه داده چي ادغام قريب المخرج حروفو کي کيږي دا دواړه حروف خپلوکي بعيدالمحرج دي ځکه اول حرف مده دي او دوهم متحرک دي او دريمه وجه داده چي که چيري ادغام وشي نو دحروف مده مديت به ختم شي يعني دمثلين لپاره د ادغام موانع داده چي اول حرف به مده نه وي متجانسين لپاره لپاره د ادغام موانع په لاندي ډول دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

كله چي دوه هم جنسه حروف جمع شي او ل ساكن دوهم متحرک نو ادغام واجب دي مګر حروف حلقي پخپل هم جنس كي ادغام نه كيږي لكه : فاصفح عنهم ، ځكه چي ثقل پيداكيږي متقارب لپاره دادغام موانع په لاندي ډول دي دلاه هم دمخكي غوندي حروف حلقي پخپل متقارب كي ادغام نه كيږي لكه : فسبحه . همدارنګه حروف حلقي په غير حلقي كي هم ادغام نه كيږي لكه : لاتزغ قلوبنا . او همدارنګه دلام هل او لام بل او لام فعل ادغام په نون كي نه كيږي لكه : هل ندلكم ، قلنا ، بل نقدف ، بلحق علي الباطل .

لسم فصل اجتماع ساكنين

اجتماع ساكنين څڅه مقصد د دوو ساكن حروفو جمع كيدل دي او دا په دوه قسمه دي (علي حده) او (علي غيرحده)

١، اجتماع ساكنين علي حده ديته وايي چه دوه ساكن حروف سره جمع شي پداسي شان چه او حرف يي مده وي او دواړه په يوه كلمه كي وي لكه : الئن ، دابے ددي حكم دادي چي اول ساكن پخپل حال پاتي كيږي هيڅ تغير پكي نه راځي دوقف او وصل په دواړو حالتونوكي يوشانتي لوستل كيږي .

٢، اجتماع ساكنين علي غيرحده :

ديته وايي چه دعلي حده د دوو شرطو څخه يو يا دواړه شرطونه پكي موجود نه وي چه ددي دري صورتونه جوړيږي .

١، دواړه ساكن حروف په يوه كلمه كي وي خو اول ساكن حرف مده نه وي لكه : القدرالعسر وغيره ددي حكم دادي چه دوقف په حالت كي دواړه ساكن حروف په حال باقي پاتي كيږي او په وصل كي دوهم ساكن باندي كسره راځي او داجتماع ساكنين صرف دوقف په حالت وي .

٢، دمخكني صورت برعكس يعني اول ساكن حرف وي خودواړه په يوه كلمه كي نه وي لكه : قالا الحمد ، في الارض ، قالوا الئن ، دا په اصل كي په قالاالحمد ، في الارض ، قالوا الئن وو .

ددي حكه دادي چه په لوستلوكي اول ساكن حرف حذف كيږي اوكه وقف درباندي وشي بيا په خپل حال پاتي كيږئ ځكه چه بيا اجتماع ساكنين صورت نه نيسي .

٣،دريم قسم دادي چي اواړه شرطونه موجودنه وي يعني اول ساكن نه حرف مده وي او نه په يوه كلمه كي وي لكه :قل الحق ، قل الحمد ، قديرالذي ، ددي حكم دادي چي دو باندي ضمه راځي او دوو باندي فتحه راځي په كومو باندي چي ضمه راځي هغه دادي (چه اول ساكن ميم جمع وي لكه : انتم العلون عليكم الصيام) ٢ (چه اول ساكن هغه واو لين نوي چه دجمع لپاره وي لكه دعوالله رءو العذاب ، چه په لصل كي دعو او رء و وو او په كومو باندي چه فتحه رځي دادي ١(چه اول ساكن د من جاره نون وي لكه : من الناس ، من الله ، ٢(چه اول ساكن د الم ميم وي چه دسورت ال عمران په سركي راغلي كلچه لفظ الله سره وصل شي لكه : الم الله

دترتيل دوهم جزء معرفے الوقوف

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library